

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér Sochařství I / škola Lukáše Rittsteina

DIPLOMOVÁ PRÁCE

~~Bylo Nebylo~~

~~Once Upon a Time~~

Vypracovala: Nikola Emma Ryšavá

Vedoucí diplomové práce: MgA. Lukáš Rittstein

Oponent diplomové práce: PhDr. Ivona Raimanová

Akademický rok 2018/2019

Na svých dílech v souboru ~~Bylo-Nebýlo~~ se osobitým sochařským jazykem snažím zpracovat své myšlenky na téma ženství, genderových rolí a stereotypů.

Podnětem k tomu bylo znechucení negativní reakcí velké části českým médií i obyvatelstva poté, co se globální hnutí jako #MeToo a #TimesUp dostali až k nám. S nevolí jsem sledovala, jak se lidé vysmívají boji za rovnost obou pohlaví a zesměšňují témata jako je sexuální obtěžování a i to, že pojem "feministka" i "feminista" je stále značně nepopulární označení. Nyní, v roce 2019, vycházejí články s názvem "Proč nejsem feministkou" (Bianca Bellová) a diskuze o feminismu se u nás často odbývají s tím, že se jedná o pseudoproblémy. Podle mnohých je feminismus jakýsi import ze Západu, který není v tuzemsku srozumitelný a anti feministické debaty nejsou bohužel jen záležitostí minulosti, přetrvávají doposud. Lidé často ve feministickém hnutí vidí spíše nepřátele než spojence. To, že něco s tak jednoduchou základní premisou (feminismus je přesvědčení, že lidé jsou si rovni) může vyvolat tolik nepochopení a výsměchu mě vskutku udivuje, a proto jsem se rozhodla přidat i svůj hlas ke konverzaci na toto téma, právě svým sochařským jazykem.

Pro mojí dosavadní sochařskou tvorbu je charakteristické, že často vycházím z literatury, v mé diplomové práci zrovna tak. Vycházela jsem převážně ze sebraných pohádek bratří Grimmů. S příběhy z klasických pohádek všichni z nás vyrůstáme, tudíž jsou nám všem dobře známé, to byl jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla pracovat právě s nimi. Vytáhla jsem si z jednotlivých příběhů určitý nezdravý prvek, který je doposud platný i běžném životě. Pohádky nás učí o morálce a formují a pěstují charakter dětí. Hrají velkou roli v socializačním procesu dítěte a tvoří také jeho gender, děti si tak vytvářejí představu o tom, jak by se měli chovat a jak odlišně se chovají muži a ženy, takže se tím učí také nezdravé poznatky o genderových rolích (např. že je lepší mlčet tváří v tvář nespravedlnosti, čekej na záchranu od příslušníka mužského pohlaví, krásný zevnějšek je to nejdůležitější, nehezká tvář=špatný charakter, dívky jsou podněcovány ke vzájemnému žárlivosti a špatné příklady o sexuálním chování a souhlasu s ním). Špatné výchovné lekce z pohádek jsem v některých případech přehnal a surově zvýraznila, aby byli divákovi čitelnější nebo naopak v dalších případech "opravila" podle svého cítění.

Zmíním pár konkrétních děl:

Charakteristické nejen pro pohádky jsou špatné příklady o vztazích mezi ženami. Příběhy a články o ženách, které nenávidí jiné ženy. Média si libují v ponoukání k vzájemné žárlivosti a řevnivosti. Možná právě pro to, aby oslabily ženské pokolení. Zároveň mezi ty, kteří udržují patriarchát, patří nepochopitelně i velké množství žen, které svým postojem ve skutečnosti ubližují sobě a dalším ženám. Logicky bychom byly silnější, kdybychom táhly za jeden provaz a radovaly se z úspěchu druhých. Jedním z příkladů tohoto fenoménu je pohádka O Popelce a jejích nevlastních sestrách a maceše. Fakt, že se v příběhu jako záporné postavy objevují pouze ženy, je pro svou dobu logická, ale smutná skutečnost. Sochy, které jsou inspirovány právě touto nezdravou řevnivostí, ke které jsme vzájemně ponoukány jsem zpracovala jako dvě naproti sobě sedící ženské postavy. Jsou to betonové figury, které na sedící proti sobě a dělí je surové vyhlížející zreklé hřebíky. Do kontrastu k této dvojici pak stavím svou "opravenou" verzi. Stejná ženská těla sedí naproti sobě na polovičních, uříznutých židlích. Jednotlivé figury se navzájem drží na zádech a vnitřní část je provedená z jemného plyše. Ty pro mě představují kooperaci, jedna by bez té druhé padla. Tím chci poukázat na nutnost pozitivnějších příkladů chování mezi ženami. Spolu jsou silnější.

Další socha je inspirovaná původní sebranou verzí Šípkové Růženky (Sleeping Beauty) od bratří Grimmů. Ta obsahuje vskutku děsivý "happy end", spící princezna se neprobudí polibkem, ale král, kterému se spící dívka zalíbí, jí znásilní. Princezna se neprobudí ani když královi porodí dvě děti. Tato pohádka (i v její modernější úpravě bez znásilnění, jen s polibkem spící dívky) je jen jeden z mnoho

případů, kdy jsou děti vystavovány nezdravým příkladům o vzájemném respektu a nutnosti aktivního souhlasu všech, kteří se účastní sexuálního aktu. Vytvořila jsem proto betonovou sochu spící dívky na matraci. Na její tělo jsem domodelovala trny, abych zvýraznila zranitelnost pozice spící ženy v reálných situacích. Rostliny používají trny jako svoje zbraně na obranu, která obětem často chybí. K figuře se plazí mužské paže metamorfuující se do podoby hadů, prezentující nechtěný dotyk predátora.

Další sochou je cukrová socha pojmenovaná Sweetheart. Je inspirovaná tím, jak jsou ženské postavy v literatuře obecně zastupovány. Charakteristickým nedostatkem pohádek, je zobrazování hrdinů genderově stereotypním způsobem, kdy ženy plní pasivní úlohu, jsou jen pěkným objektem, který dějem vůbec neposouvá a jen čeká na pomoc od mužského hrdiny či nadpřirozených bytostí. Čekání a pasivní roli jsem se pokusila sama ztvárnit procesem, při kterém většinu času také pouze pasivně čekám, než se mi socha sama zformuje. Idealizovanou postavu ženy jsem měla naloženou v nádrži plné cukrové vody a po pár měsících mě socha vykryštovala do své pevné podoby bez mé aktivní účasti.

"Malá mořská víla" nás zase učí tomu, že je v pořádku vzdát se celé naší identity a hlasu, abychom získali partnera. Moje betonová socha mořské panny si chladnokrevně odřezává svůj ocas kovovou pilkou. To je přímočařejší transformace než ta, kterou prochází mořská panna v knížce, ale výsledek je stejný. Doufala jsem, že tím bude jasněji čitelná absurdně velká míra její oběti. Nikdo z nás by se neměl učit tomu, že obětování našeho hlasu je v pořádku.

Na další části mého souboru jsem se snažila pracovat s divákovou představivostí a zamýšlet se nad tématem mé diplomové práce jiným způsobem. Inspirovaly mě texty o archetypech od Junga a Marie-Louise Franz. Pohádky a příběhy je možné odkrývat a rozkládat na jakési hlubší sdělení a významy, nicméně vždy opředené tajemstvím, neboť každý archetyp je v podstatě nedefinovatelný. Vytvořila jsem tedy textilně-laminátové pláště, které jsou instalované na pohled zezadu aby si divák sám představil, jaká postava se pod ním nachází. Když je obejde zjistí, že jsou pláště prázdné. Sedý pro mě představuje maskulinní protiklad k rudému, ženskému. *(Peří, ptáci a vše, co odkazuje na létání či výšky, je součástí komplexu symbolů, který spolu se soubory metafor, jež zahrnují světlo nebo osvětlení náleží k mužskému principu v protikladu k temné zemitosti Velké matky.)* Ačkoliv jeden symbolizuje muže a druhý ženu, mužská a ženská figura v pláštích záměrně chybí. Chtěla jsem vytvořit prostor a svobodu, možnost nedržet se nutně v rolích, kterých jsme učeni.

Další, pro mě klíčovým dílem, je socha inspirovaná Červenou Karkulkou, vychází konkrétně z rané umělecké tvorby Kiki Smith, která s touto pohádkou a tematikou hojně pracovala. Její socha 'Daughter' z roku 1999 která je vyrobená z papíru, zobrazuje dívku v červeném plášti, jejíž obličej je pokrytý vlasy. Při smíchání Červené karkulky s vlkem Smith upozorňuje na vztahy mezi lidmi a zvířaty, dobrem a zlem, a hlavně muži a ženami. Smith často zpracovávala myšlenku, že vlk a dívka nemusejí být ve vzájemném konfliktu a že je lze považovat za podobnější mezi sebou, než by se čekalo. Moje chlupatá Karkulka si je vědomá mužské části vlastní osobnosti (animus), nestydí se za ní a nesnaží se jí potlačovat. Zároveň je "v sedle" a vede koně bez uzdy či sedla. Kůň i dívka kooperují a jedou dál. Socha koně je zhotovená z kovových materiálů a postava je v kontrastu k tomu zhotovena v laminátu a zcela zakrytým tělem svým závojem jemných a dlouhých vlasů/chlupů. Sochu jsem nazvala Vlčí žena a představuje pro mě ideální ženu, takovou, která je v harmonii s mužskou částí své osobnosti. Odkazují se i na Vlčí děti/vyrůstání bez kontaktu s lidskou společností. Všichni se rodíme do nějakého prostředí, přijímáme jeho normy a názory, většinou se podle nich řídíme, aniž bychom o nich hlouběji přemýšleli. Vlčí žena, která by nebyla zatížena společností a genderovými rolemi je žena, která je zcela svobodná, někým, kým aspiruji sama být.

V Praze dne 14.5.2019

Nikola Emma Ryšavá

Literární zdroje:

ANDERSEN, Hans Christian. Malá mořská víla.

BETTELHEIM, Bruno. Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době.

ENGBERG, Siri. Kiki Smith: A Gathering, 1980-2005.

FRANZ, Marie-Louise. Psychologický výklad pohádek : smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie.

GRIMM, Jacob&Wilhelm. Podádky bratří Grimmů.

JUNG, Carl Gustav. Výbor z díla I&II Archetypy a nevědomí.

PACHMANOVÁ, Martina. Zrození umělkyně z pěny limonády: Genderové kontexty české moderní teorie a kritiky umění.